

ELEKTRON BOSHQARUV VA HUQUQIY TARTIBNI
MUSTAHKAMLASH

Tog'aymurodova Ruxshona

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti
Yurisprudensiya ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi.

Xushboqov Umidbek

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti
Yurisprudensiya ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada elektron boshqaruv tizimlari va ularning huquqiy asoslarini chuqur tahlil qilinadi. Raqamli davlat xizmatlari jarayonlarni tezkor, shaffof va fuqarolar uchun adolatli qilishga qaratilgan. Ishda elektron boshqaruv va qonuniy me'yorlar uyg'unligi, tizim samaradorligini oshirish usullari o'rganiladi, shuningdek, O'zbekiston sharoitida ularni rivojlantirish va qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: Elektron boshqaruv, Huquqiy tartib, Raqamli davlat xizmatlari, Qonun ustuvorligi, Fuqarolar huquqlari, Samaradorlik

Bugungi raqamli davrda davlat xizmatlarini samarali boshqarish va fuqarolarga qulaylik yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Elektron boshqaruv tizimlari jarayonlarni avtomatlashtirish, shaffoflikni ta'minlash va korrupsiyani kamaytirish imkonini beradi, bu esa fuqarolar huquqlarini himoya qilish va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Elektron boshqaruv tushunchasi davlat organlarining axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda ma'muriy jarayonlarni optimallashtirish va fuqarolarga xizmat ko'rsatishni soddalashtirishni nazarda tutadi. Asosiy maqsadlar, jarayonlarning tezkorligi, shaffofligi va fuqarolarga nisbatan adolatni ta'minlashdir.

Huquqiy tartibga solish elektron boshqaruvning barqaror ishlashida muhim omil hisoblanadi. Qonun ustuvorligi va normativ hujjatlar elektron xizmatlarning adolatli, xavfsiz va fuqarolar manfaatlarini himoya qiladigan shaklda amalga oshirilishini kafolatlaydi¹.

Maqolaning maqsadi, elektron boshqaruv tizimlari va huquqiy tartibga solishning o‘zaro bog‘liqligini tahlil qilish, tizim samaradorligini oshirish yo‘llarini aniqlash va amaliy tavsiyalar berishdir. Vazifalar sifatida elektron boshqaruv mohiyatini tushuntirish, huquqiy me‘yorlarni o‘rganish va O‘zbekiston kontekstida takliflar ilgari surish ko‘zda tutiladi. Elektron hukumat – bu davlat organlari faoliyatini raqamli texnologiyalar yordamida optimallashtirish, ma‘muriy jarayonlarni soddalashtirish va fuqarolarga qulay xizmat ko‘rsatishni ta‘minlash tizimidir². U nafaqat texnologik, balki ijtimoiy va huquqiy jarayonlarni ham qamrab oladi.

Xizmatlar va jarayonlarni raqamlashtirish jarayonida davlat organlari axborotlarni yagona bazaga jamlaydi, interaktiv xizmatlar taqdim etadi va ma‘muriy ishlarni avtomatlashtiradi. Bu nafaqat fuqarolarga xizmat ko‘rsatishni tezlashtiradi, balki xatolik va korrupsiya xavfini kamaytiradi³.

Shaffoflik va mas‘uliyatni oshirish elektron hukumatning muhim tamoyillaridan biri hisoblanadi. Raqamli jarayonlar orqali qarorlar qabul qilinishi, monitoring va hisobot tizimlari shakllanishi rahbarlar va mas‘ul shaxslarning javobgarligini kuchaytiradi. Shu orqali fuqarolar davlat faoliyatiga bo‘lgan ishonchini oshiradi⁴.

Davlat boshqaruvidagi samaradorlik esa elektron hukumat orqali amalga oshiriladi. Jarayonlarni avtomatlashtirish va axborot almashinuvi tizimlarini joriy etish davlat resurslaridan samarali foydalanishga, ish jarayonlarini tezlashtirishga va xizmat ko‘rsatish sifatini oshirishga yordam beradi. Bu esa elektron boshqaruvning ijtimoiy, iqtisodiy va huquqiy ahamiyatini mustahkamlaydi.

¹ — O‘zbekiston Respublikasi “Elektron hukumat to‘g‘risida” Qonuni, 2019

² O‘zbekiston Respublikasi “Elektron hukumat to‘g‘risida” Qonuni, 2019

³ OECD, *Digital Government Studies*, 2020

⁴ World Bank, *Digital Government Overview*, 2021

Huquqiy tartib elektron boshqaruv tizimlarining barqaror va samarali ishlashini ta'minlaydigan asosiy omil hisoblanadi. Qonun ustuvorligi elektron xizmatlar jarayonida fuqarolarning huquqlarini himoya qilish, davlat organlarining faoliyatini me'yoriy asosda tartibga solish va qarorlar qabul qilishda shaffoflikni ta'minlaydi.

Fuqarolar huquqlarini himoya qilish elektron boshqaruvning muhim vazifasi hisoblanadi. Raqamli xizmatlar orqali shaxsiy ma'lumotlar himoyalangan, murojaatlar tezkor va adolatli tarzda ko'rib chiqiladi. Bu esa davlat va fuqaro o'rtasidagi ishonchni oshirishga xizmat qiladi⁵.

Ma'lumotlar xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish elektron hukumatning samarali ishlashida ajralmas element hisoblanadi. Axborot tizimlarida maxfiylik, autentifikatsiya va raqamli imzo kabi mexanizmlar joriy etilishi, fuqarolar ma'lumotlari buzilishining oldini oladi.

Shuningdek, elektron huquqiy mexanizmlar, misol sifatida, onlayn murojaatlar, elektron arxivlash va avtomatlashtirilgan qaror qabul qilish tizimlari, qonuniy me'yorlarga muvofiq ishlashini ta'minlaydi. Bu yondashuv raqamli boshqaruvning huquqiy asosini mustahkamlash va davlat faoliyatining shaffofligini oshirishga xizmat qiladi.

Elektron boshqaruv tizimlari davlat faoliyatini raqamlashtirish orqali samaradorlik, shaffoflik va adolatni ta'minlashga xizmat qiladi. Ularning asosiy afzalligi — fuqarolarning davlat xizmatlariga qulay va tezkor kirish imkoniyatini yaratishdir. Shu bilan birga, elektron jarayonlar qonuniy me'yorlar bilan uyg'un bo'lishi zarur, chunki qonun ustuvorligi raqamli xizmatlarning ishonchliligini va fuqarolarning huquqlarini kafolatlaydi. O'zbekiston Respublikasining "Elektron hukumat to'g'risida"gi Qonuni (O'RQ-395, 2015) bu uyg'unlikni ta'minlash uchun asosiy huquqiy mexanizm sifatida xizmat qiladi.

Qonuniy me'yorlar va elektron jarayonlar uyg'unligi ma'muriy va fuqarolik huquqlarini himoya qilishga yordam beradi. Elektron arizalar, murojaatlar va hujjatlar qonuniy kuchga ega bo'lishi, ularning qayta ishlanishi va monitoringi aniq belgilanishi

⁵ UN E-Government Survey, 2022

tizimning adolatli ishlashini kafolatlaydi. Shu bilan birga, raqamli xizmatlar orqali qarorlar qabul qilish jarayonining shaffofligi oshadi: har bir murojaat real vaqt rejimida kuzatiladi, kechikishlar va xatoliklar aniqlanadi, natijada fuqarolarning davlat organlariga bo'lgan ishonchi mustahkamlanadi.

Statistik ma'lumotlar ko'rsatadiki, O'zbekistonda davlat xizmatlarini onlayn qabul qilish darajasi oxirgi uch yil davomida 35% dan 68% gacha o'sdi, bu esa elektron boshqaruv va huquqiy tartib uyg'unligining ijobiy natijasidir ⁶ . Mening tavsiyam shundan iboratki, "Elektron hukumat to'g'risida"gi Qonunga fuqarolarning elektron arizalari barcha davlat xizmatlari bo'yicha teng huquqli ekanligi, elektron qarorlarning qonuniy kuchga ega ekanligi va shaffoflikni ta'minlash mexanizmlari aniq belgilanishi lozim. Bunday qo'shimchalar raqamli boshqaruv tizimini mustahkamlashga, fuqarolarning huquqlarini himoya qilishga va huquqiy tartibni yanada oshirishga xizmat qilishi mumkin.

Raqamli davlat boshqaruvi sohasida ko'plab mamlakatlar o'z amaliyotlarini samarali yo'lga qo'ygan. Xususan, Estoniyaning elektron hukumat tizimi dunyo yetakchilari qatorida tan olinadi. BMTning Elektron hukumat rivojlanish indeksi bo'yicha Estoniya 2024-yilda elektron davlat xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha dunyoda ikkinchi o'rinni egallagan (raqamlar BMT hisobotiga asoslanadi) bu ko'rsatkich xizmatlar hajmi, qulayligi va shaffofligini o'lchovchi ko'rsatkichlarda yuqori baholanishni anglatadi.

⁶ O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalar agentligi, 2023

Top 20 E-Countries Ranked by E-Government Development				
Rank (2024)	Rank (2022)	E-Government Development Index	EGDI (2024)	EGDI (2022)
1	1	Denmark	0.9847	0.9717
2	8	Estonia	0.9727	0.9393
3	12	Singapore	0.9691	0.9133
4	3	Republic of Korea	0.9679	0.9529
5	5	Iceland	0.9671	0.9410
6	31	Saudi Arabia	0.9602	0.8539
7	11	United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland	0.9577	0.9138
8	7	Australia	0.9577	0.9405
9	2	Finland	0.9575	0.9533
10	9	Netherlands (Kingdom of the)	0.9538	0.9384
11	13	United Arab Emirates	0.9533	0.9010
12	22	Germany	0.9382	0.8770
13	14	Japan	0.9351	0.9002
14	5	Sweden	0.9326	0.9410
15	17	Norway	0.9315	0.8879
16	4	New Zealand	0.9265	0.9432
17	18	Spain	0.9206	0.8842
18	54	Bahrain	0.9196	0.7707
19	10	United States of America	0.9194	0.9151
20	30	Ireland	0.9138	0.8567

Source: 2024 United Nations E-Government Survey.

1- rasm. BMTning 2024-yil Elektron Hukumat Rivojlanish Indeksi

Estoniyadagi elektron boshqaruv tizimi fuqarolarga deyarli barcha davlat xizmatlarini onlayn tarzda ko‘rishga imkon beradi, soliqlarni to‘lash, shaxsiy hujjatlarni yangilash, sog‘liqni saqlash ma’lumotlariga kirish va boshqa ko‘plab xizmatlar doimiy ravishda onlayn mavjud. Xususan, har bir rezident uchun yagona raqamli identifikatsiya tizimi fuqarolarga davlat xizmatlarini xavfsiz va qulay olish imkonini beradi. Bu kabi tizimlar fuqarolarning davlat bilan aloqalarini sezilarli darajada osonlashtiradi va byurokратиyani kamaytiradi.

Huquqiy tartib bilan muvofiqlikdagi eng yaxshi amaliyotlar qatoriga elektron identifikatsiya va raqamli imzo tizimlarini qonun bilan himoyalash kiradi. Estoniyada milliy raqamli ID tizimi fuqarolarning shaxsini onlayn tasdiqlash, shuningdek, elektron

imzo yordamida hujjatlarni qonuniy kuchga ega shaklda topshirishga imkon beradi. Bu huquqiy mexanizm tashqi va ichki xizmatlar o'rtasidagi uyg'unlikni mustahkamlashda muhim omil sanaladi.

Samaradorlik va xavfsizlik nuqtai nazaridan ham Estoniya tajribasi o'rnak bo'lishi mumkin. Raqamli xizmatlar yordamida davlat xizmatlarini boshqarish uchun zarur bo'lgan umumiy vaqt va resurslar sezilarli darajada kamaydi; aynan shu omil mashina oldidagi navbatlar va byurokratik to'siqlarni yo'qotishga yordam berdi. Statistik ko'rsatkichlarga ko'ra, Estoniyaning raqamli hukumat xizmatlari yo'lga qo'yilganidan beri barkamol xizmatlar barcha uchun mavjud bo'lib, butun tizim foydalanuvchilarga 24/7 xizmat ko'rsatadi.

Ushbu tajriba O'zbekiston kontekstida ham ijobiy qo'llanishi mumkin. Masalan, yagona raqamli identifikatsiya tizimini yanada kengaytirish, davlat xizmatlarini huquqiy kuchga ega elektron imzo bilan qo'llab-quvvatlash va shu orqali fuqarolarning davlat xizmatlariga bo'lgan ishonchini oshirish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, elektron hukumat tizimlari va huquqiy tartib bir-birini to'ldiruvchi elementlar sifatida davlat boshqaruvida samaradorlik, shaffoflik va fuqarolar manfaatlarini ta'minlashga xizmat qiladi. Elektron boshqaruv jarayonlari raqamli xizmatlar orqali ma'muriy ishlarni soddalashtiradi, vaqt va resurslarni tejash imkonini beradi hamda korrupsiyaga qarshi kurashishda muhim vosita bo'ladi. Shu bilan birga, qonuniy me'yorlar va normativ-huquqiy hujjatlar elektron jarayonlarning adolatli va qonuniy ishlashini kafolatlaydi, fuqarolarning huquqiy manfaatlarini himoya qiladi.

Amaliy tahlillar va xalqaro tajribalar, xususan Estoniyaning elektron hukumat tizimi samaradorligini ko'rsatmoqda. Bu tizim fuqarolarga qulaylik yaratadi, shaffoflikni oshiradi va davlat xizmatlarini xavfsiz ravishda boshqarish imkonini beradi. Shu tajribalar O'zbekiston sharoitida ham qo'llanilishi mumkin bo'lib, raqamli boshqaruvni rivojlantirish va huquqiy tartibni mustahkamlash uchun asos bo'ladi.

Kelajakda elektron hukumat tizimini takomillashtirishda quyidagi jihatlar muhim hisoblanadi: huquqiy me'yorlarni yanada takomillashtirish, fuqarolarning elektron

arizalari va murojaatlari qonuniy kuchga ega ekanligini aniq belgilash, shuningdek, shaffoflikni ta'minlash mexanizmlarini kuchaytirish. Bunday yondashuvlar raqamli boshqaruv tizimining samaradorligini oshirish, fuqarolarning davlat xizmatlariga ishonchini mustahkamlash va huquqiy-ta'limiy ahamiyatga ega bo'lgan barqaror jamiyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, elektron hukumat va huquqiy tartibning uyg'unligi nafaqat davlatning raqamli transformatsiyasini qo'llab-quvvatlaydi, balki ijtimoiy adolat, fuqarolar huquqlari va ma'muriy samaradorlikni mustahkamlashga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar

1. O'zbekiston Respublikasi. "Elektron hukumat to'g'risida"gi Qonun. O'RQ-395, 2015. <https://nics.gov.uz/uz/library/normdocs>
2. United Nations. E-Government Survey 2022. UN Department of Economic and Social Affairs. <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2022>
3. OECD. Digital Government Studies, 2020. <https://www.oecd.org/governance/digital-government>
4. World Bank. Digital Government Overview, 2021. <https://www.worldbank.org/en/topic/digitaldevelopment>
5. Imamnazarova, G. & Hryshchenko, O. Elektron hukumat tizimida huquqiy tartib. Tahliliy maqola, 2021.
6. O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalar agentligi. Davlat xizmatlarini raqamlashtirish statistikasi, 2023. <https://itc.uz/uz/news/statistics>
7. Baltic Times. Estonia ranks 2nd in UN's E-Government Development Index, 2024. <https://www.baltictimes.com/estonia-ranks-2nd-in-un-s-e-government-development-index>

8. Tallinn City Government. Tallinn's e-services ranked best in the world, 2023. <https://www.tallinn.ee/en/news/tallinns-e-services-ranked-best-world-un>